

ONA TILI FANINI FANLARARO INTEGRATSIYALAB O'QITISH USULLARI

Chorshanbiyev Shuxrat Bozarovich

*Surxondaryo viloyati Angor tumani 14- sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ona tili fanini o'qitish jarayonida zamonaviy integrativ yondashuvdan foydalanish haqida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *integratsiya, "Zanjir", o'qitishda metodlardan foydalanish, "Uslubiyat" mavzusi.*

Ona tili fanini integratsiya asosida o'qitishning ko'plab usullari mavjud. Masalan, 6-sinf darsligida berilgan "Atoqli va turdosh otlar" mavzusini geografiya o'quv fani bilan bog'lab o'tgan dars ishlanmasi bilan tanishaylik. Men darsda O'zbekiston Respublikasi xaritasidan foydalandim. O'tgan darsda o'quvchilarni "Atoqli va turdosh otlar" mavzusi bilan tanishtirgan edim. Shu bois o'tilgan mavzuni mustahkamlash va yangi mavzuga zamin tayyorlash maqsadida darsni "Zanjir" grammatik o'yini bilan boshlashni ma'qul ko'rdim. Bunda o'quvchilardan biri shahar nomini aytadi, qolgan o'quvchilar esa shu shahar nomining oxirgi harfi bilan boshlanadigan boshqa shahar nomini topadilar.

O'yinda quyidagi shaharlarning nomlari keltirildi:

Andijon -- Do'stlik

Namangan -- Kogon

Nukus -- Nishon

Sirdaryo -- Navbahor

Yorkent -- Rishton

Toshkent -- Nurobod

Toshovuz -- Dang'ara

Zafarobod -- Asaka

Do'stobod -- Angor

Dehqonobod -- Romiton

O'quvchilarning ayrimlaridan shaharlarning nomini yozib ko'rsatishni talab qildim. Masalan: Dehqonobod, Do'stobod shaharlarining nomlarini yozib ko'rsatish ularning imlo savodxonligini oshirishga yordam beradi.

... ..

... ..

... ..

...daryo, ko'l, suv omborlari nomini aniqlash topshirig'ini berdim. (Har biro'quvchi topshiriqni o'z viloyati misolida beradi).

Bu o'yindan keyin o'quvchilarga savol-topshiriqlar yozilgan kartochkalar tarqatdim. So'ng g'olib guruhni aniqlab, darsda faol ishtirok etgan o'quvchilarni baholadim.

Ushbu darsda o'quvchilar joy nomlarini lotin alifbosi asosidagi yangi yozuvda bexato yozish va geografiya darslarida olgan bilimlarini mustahkamlashga muvaffaq bo'ldilar. Demak, "Turdosh va atoqli otlarni o'tishda toponim so'zlardan foydalanish" mavzusidagi dars

o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq malakalarini o'stirish, erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ularning til va geografiya bo'yicha nazariy bilimlarini yanada kengaytirishda yordam beradi.

Ona tili darslari boshqa o'quv predmetlaridan alohida, mustaqil yashay olmaydi. Aksincha u ta'lim bosqichlarida o'rganiladigan xilma-xil o'quv predmetlari, xususan, adabiyot, matematika, fizika, informatika, xorijiy tillar bilan o'zaro aloqadorlikda o'rganilsa, o'z samarasini beradi. Chunki ta'lim tizimida fanlararo aloqadorlik – integratsiya darslarini tashkil etish o'quvchilarning mavzuni tez va oson anglashiga olib keladi. Ona tili darslari asosida so'z va matn turgani uchun ham bu imkoniyat yanada kengayadi. Chunki matn vazifasini istagan o'quv fani materiali bajara oladi. Umuman olganda, fanlararo aloqalarni amalga oshirishning turli xil usullari mavjud. Ona tili darslarida badiiy matnning til xususiyatlarini, uslublarini o'rganish, shu orqali o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda bajariladigan ish turlaridan biri undan biror til hodisasi yoki uslubini aniqlash va izohlash, bunda o'quv fanlararo integratsiyalashdan foydalanishdir. Mazkur ish usuli mohiyatan hosil qilinayotgan bilimlarni mustahkamlash jarayonini ifoda etadi. Dastlab o'qituvchi uslublar haqida umumiy ma'lumot beradi va o'quvchilarga kerakli manbaalarni yozdirib o'tadi. Mavzu tushintirib berilgan keyin, bevosita boshqa fanlar bilan bog'laydi. Ta'lim bosqichlarida, xususan, dars jarayonida "Uslubiyat" mavzusini o'tishda qo'shimcha manbalardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun o'qituvchi o'quvchilar qo'liga har-xil turdagi matnlar aks etgan tarqatma materiladan foydalanishi mumkin. Bu bilan o'qituvchi darsning qiziqarli o'tishi va shu bilan bir qatorda o'quvchining faol bo'lishiga imkon yaratadi.

1.-Yaxshi ham boshqa bolalar bilishmadi, dedi Gulchehra xo'rsinib . -bilishganda, bittasi emas, bittasi aytib qo'yardi.

-Ha, rozi bo'ldi Abdulla, rosa to'polon bo'lardi.

-Men amakidan qo'rqaman. Ko'zi yomon.Gulchehra Dadavoy amakining ko'zlarini ko'rsatmoqchi bo'lib olaydi, o'xshata olmadi. Abdulla kulib yubordi.

(O'.Umarbekov. "Odam bo'lish qiyin" asaridan)

2.Qalandarovning hovlisi kattagina ekan. Bir tomonda uncha did bilan solinmagan bo'lsa ham, kattagina imorat, sirkor ayvon: uning ro'parasida hovuz, chog'roq shiypon, sim tortib ko'tarilgan tok, bog'cha, poliz... lekin bularning hammasi hovli egasining havasi zo'ru, hafsala va didi yo'qligini ko'rsatib turar edi: tokning bir necha novdasi simga o'z holicha tirmashibdi-yu, qolgani yerda yotibdi; meva daraxtlarining ostini, polizini sho'ra va g'umay bosib ketibdi.

(A.Qahhor. "Sinchalak" qissasidan)

3 .-Vatan, istiqlol, ma'naviyat... bu so'zlar inson ongidagi eng buyuk tushunchalarni ifodalashda pur hikmat so'zlardir. Agar insonda shu so'zlarning birortasi yo'q bo'lsa, hayotning qayeridir kentik bo'lib turaveradi.

(Gazetadan)

4.O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNI

Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida. Ushbu qonun O'zbekiston Respublikasi Konsititutsiyasiga asoslanib va o'zbek yozuvining lotin alifbosiga o'tilgan 1929-1940-yillardagi ijobiy tajribasidan kelib chiqib, jamoatchilik vakillari bildirgan

istak-xohishlari inobatga olingan holda respublikaning har tarafflama kamol topishi va jahon kommunikatsiya tizimiga kirishni jadallashtiruvchi qulay sharoit yaratishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov Toshkent shahri, 1993-yil 2-sentabr

5. Yomg'ir-suyuq tomchi holiday atmosfera yog'ini. Tomchining diametri 0,5-0,6mm bo'ladi. Yomg'ir bulutlardagi mayda suv zarralarining qo'shilib yiriklashuvidan hosil bo'ladi. Yomg'ir ikki xildir: jala yomg'ir, shivalama yomg'ir. Jala yomg'ir to'p-to'p bulutlardan yog'adi, ko'p vaqt o'tmay to'xtaydi, tomchilari yirik bo'ladi.

(Darslikdan)

Matnlardan ko'rinib turibdiki, har bir uslubni o'quvchiga tushuntirishda boshqa fanlar bilan bog'langan. O'quvchilar qo'lidagi matnlar jamlanmasini o'qituvchi bilan birgalikda kuzatib boradilar va bu uning ko'z o'ngida qolishiga yordam beradi. O'qituvchi tushuntirishni boshlaydi: birinchi matn badiiy asardan olingan bo'lib, so'zlashuv uslubiga, aynan, badiiy so'zlashuv uslubiga xosligini va so'zlashuv uslubiga xos belgilarni ko'rsatib o'tadi. Ikkinchi gapda esa, badiiy uslub ishtirok etganini va bu uslubni yoritish uchun badiiy asarga yuzlanganini aytadi. Uchinchi gapda publitsistik uslubning yozma shaklini aytib, bu uslubning muhim xususiyati axborot berish va ta'sir etish bo'lib, soddalilik, tushunarlik, adabiy til me'yorlariga qattiq amal qilishi ekanligi eslatilib o'tib ketiladi. To'rtinchi matn rasmiy uslubda yozilganligini tushuntirish bilan bir qatorda rasmiy uslub turlariga yana bir marotaba to'xtab, quyida berilgan matn rasmiy uslubning sof qonunchilik uslubida yozilganligini sharhlab o'tadi. Va nihoyat, beshinchi matnda o'qituvchi ilmiy uslubni organish uchun fizika faniga murojaat etganligini aytib o'tadi va ilmiy uslubni yana bir bor takrorlab o'tadi. O'qituvchini bu usul, yani uslubiyat mavzusini boshqa predmetlarga murojat etish yo'li bilan o'rganish o'quvchi tez va oson organishini va mavzuni yana bir bor takrorlanishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ona tili darslarini adabiyot bilan uyg'unlikda olib borish, o'quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashlarini yanada boyishiga olib keladi. Aynan ona tilida biron bir nazariy ma'lumot o'rganilayotgan bir paytda o'quvchilarga aynan shu damda adabiyotdan o'tilayotgan hikoya, asardan parchalardan misollar topib kelish, ruboiy, g'azallardagi so'zlarni til nuqtayi nazaridan tahlil qilishga o'rgatib borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu keyinchalik ularning ilmiy salohiyatlarini yanada oshirishga, oliy ta'limda tahlil yuzasidan bilim, ko'nikma, malakalar bo'yicha mustahkam bilimga ega bo'lib, til bo'yicha nazariy ma'lumotlarini mustahkamlab borishda yordam beradi. Ona tili – millat tafakkurini ifodalovchi, shakllantiruvchi hamda rivojlantiruvchi eng asosiy vositadir. O'tkaziladigan har bir mashg'ulot tilimizning beqiyos go'zalligi, joziba va qudratini o'rganishga qiziqish uyg'otishi, uning keng qonuniyatlari bilan tanishtirishi zarurki, bu zamonaviy ta'limni yo'lga qo'yishda eng asosiy va muhim omillardan biridir. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining ona tili Davlat ta'lim standartlari talablariga ko'ra o'quvchilar egallagan bilim, ko'nikma va malakalar uch yo'nalishdagi ko'rsatkichlar asosida tekshiriladi va aniqlanadi. Birinchi ko'rsatkich – o'qish texnikasi orqali o'quvchining notanish matnini ifodali o'qiy olish ko'nikmasi aniqlanadi. Ikkinchi ko'rsatkich – o'zgarlar fikri va matn mazmunini anglash malakasi bo'lib, bolaning og'zaki bayon qilinayotgan fikrlarni hamda yozma matn mazmunini anglay olish darajasini aniqlash maqsadida kiritilgan. Uchinchi ko'rsatkich – fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi hisoblanadi. Ona tili ta'limining maqsadi shu yo'nalishda mujassamlashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Kompetensiyaga yo‘naltirilgan Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi: Ona tili, adabiyot, o‘zbek tili (5-9 sinflar). – Toshkent. 2016.
2. Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O‘zbekiston, 2017.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш тўғрисида” ги ПФ-4797 сонли Фармони. 2016 йил 13 май.
4. Mirziyoyev Sh. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash -yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T: O‘zbekiston, 2017.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 2017- yil 7-fevraldagi farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari” to‘g‘risidagi qarori. – Xalq so‘zi, 2017-yil, 21-aprel.
7. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – T.: O‘zbekiston, 2014.
8. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тили ҳақида»ги Қонуни //Ўзбекистоннинг янги Қонунлари: Тўплам. –Т., 1996. – Б. 20-30.
9. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни // Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – T.: Шарқ, 1998. –Б. 20-29.
10. Ўзбек мактабларида она тили таълими концепцияси // Тил ва адабиёт таълими. – 1994. – № 1. – Б. 8-13.